

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra divadelní vědy

Ročníková práce

Lucie Chocholoušová

**Politika nebo divadlo?
Spojitost divadelních her a politických projevů Václava
Havla**

Praha 2015

Vedoucí práce: prof. PhDr. Vladimír Just, CSc.

Obsah

Úvod	3
1. Kompozice.....	5
2. Jazyk.....	9
3. Téma	12
4. Václav Havel jako téma svých projevů	16
5. Publikum.....	17
Závěr.....	18
Zdroje	19

Úvod

Václav Havel byl po převratu roku 1989 zvolen nejdříve prozatímním prezidentem České a Slovenské federativní republiky, poté legitimním prezidentem České a Slovenské federativní republiky, později prezidentem České republiky. Hlavou státu byl celkem čtrnáct let, za tuto dobu se do povědomí lidí zapsal jako politik a filozof. Skutečnost, že byl původně dramatik a v této tvorbě chtěl pokračovat, ustoupila do pozadí, avšak jeho dramatická práce se do té politické neustále promítá.

Způsob, kterým Václav Havel píše své divadelní hry, jak už po kompoziční, jazykové ale i tematické stránce, se projevuje i v jeho další tvorbě, zejména esejů a politických projevů. Na tento aspekt tvorby Václava Havla jsem se ve své ročníkové práci zaměřila. Rozhodla jsem se použít hlavně politické projevy a to z důvodu, že stejně jako divadelní hry působí přímo na posluchače/diváka, ne jako psaný text, ale jako přednášený/hraný projev. Právě zde jsou jeho politické projevy nejvíce zasaženy vlivem divadelních her.

Vzhledem k obrovskému až nepřehlednému množství projevů, které Václav Havel za dobu své politické kariéry přednesl, jsem vybrala ty nejranější, tedy z roku 1990, k výběru přispěl i fakt, že v těchto projevech se divadelní charakter objevuje nejvíce.

Havlovy projevy lze rozdělit do několika skupin podle publika, jemuž byl projev přednesen.

První skupinou jsou projevy, které byly určeny pro politickou obec, tzn.: federální shromáždění, parlament, případně pro politické orgány v jiných zemích. Tyto projevy jsou více faktického a odborného rázu, tudíž se na nich divadelní složka tolik neprojevuje.

Další skupinou jsou projevy přednesené před širokou veřejností, zde jde o novoroční projevy, projevy u příležitosti některého ze státních svátků, či prezidentskou návštěvu důležitého místa, případně události. Tyto projevy jsou charakteristické větším vlivem divadelní složky, už pro svoji potřebu zaujmout velkou škálu posluchačů.

Poslední skupinou jsou projevy, které mají více filosofický charakter, tyto projevy se často týkají témat, jako jsou čas, svoboda, odpovědnost apod. Většinou byly předneseny na cizí půdě, nebo ke specifické události, na kterou byl prezident pozván.

Projevy jsou divadelním hrám podobné ve třech základních rysech a to z hlediska kompozice, jazyka a samozřejmě tématu. Z těchto tří hledisek hry a projevy rozebírám.

1. Kompozice

O propracovanosti kompozice Havlových her není sporu, již ze samotného textu hry lze poznat, že autor do důsledku propracoval její stavbu.

U politických projevů je tomu podobně, navíc je jejich kompozice velmi často stejná.

Každý z projevů Václava Havla začíná pozdravem, většinou mnohonásobným. Velmi často také, hlavně když mluví k široké veřejnosti, používá oslovení: Milí přátelé. Tímto oslovením vítal spoluobčany již na Letné při demonstracích v listopadu 1998 a nyní, jako kdyby se oslovením „milí přátelé“ k této době odkazoval.

Po přivítání většinou následuje úvodní část, která má přitáhnout posluchače a tím pádem má velmi divadelní charakter, většinou se jedná o vyprávění vlastního zážitku, úvahy, či jde zdánlivě pouze o gag, který se však velmi těsně váže s danou příležitostí.

Zde jeden z mnohých takových úvodů:

„[...]Když mne 27. října loňského roku naposledy zatýkali, nevěděl jsem, zda to je na dva dny nebo na dva roky.

Když mi přesně měsíc poté řekl rockový hudebník Michael Kocáb, že budu asi navržen do funkce prezidenta, myslel jsem, že to je jeden z jeho obvyklých žertů.

Když mne 10. prosince 1989 můj přítel herec Jiří Bartoška navrhl na velkém mítinku v Praze jménem Občanského fóra do úřadu prezidenta republiky, považoval jsem za vyloučené, že mne náš parlament, zděděný po předchozím režimu, může do tohoto úřadu zvolit.

*Když jsem byl o devatenáct dní později jednomyslně zvolen prezidentem své země, netušil jsem, že za necelé dva měsíce budu mluvit před tímto slavným a mocným parlamentem, a že má slova budou přímo sledovat milióny lidí, kteří o mně nikdy neslyšeli, a že stovky politiků a politologů budou odborně zkoumat každé slovo, které řeknu. [...]*¹

Za úvodem následuje část, která je samotným jádrem projevu. Tato část je

¹ HAVEL, Václav. Kongres USA. In: HAVEL, Václav. Spisy 6: Projevy z let 1990-1992, Letní přemítání. Praha: Torst, 1999, s. 59-60.

většinou ještě rozdělena na několik bodů dle situace, při které prezident mluvil.

Těsně před koncem následuje závěr, který shrnuje základní myšlenky a vždy se nějakým způsobem odkazuje k začátku projevu.

Závěr je uveden opětovným oslovením všech posluchačů. A nakonec následuje rozloučení a poděkování za pozornost. Dalším výrazným aspektem, který se projevuje jak v Havlových projevech, tak v jeho hrách, je opakování téhož motivu v rámci jednoho celku. Téměř každá Havlova hra se na konci vrací tématem, prostředím, kde se hra odehrává, postavami, které zde vystupují, na začátek.

Velmi výrazné je to například u hry Audience. Která začíná takto:

„[...] Když se otevře opona, sedí u stolu sládek v pracovním plášti, hlavu má položenou na stole a hlasitě chrápe. Po chvilce se ozve zaklepání. Sládek se ihned probere.

Sládek: Dál -

(Do místnosti vstoupí Vaněk ve vatovaném pracovním úboru a v holínkách.)

Vaněk: Dobrý den –

Sládek: Á, pan Vaněk! Pojdte dál! Posad'te se –

(Vaněk nesměle usedne)

Dáte si pivo?

Vaněk: Ne, děkuji –

Sládek: Proč ne? Jen si vemte –

(Sládek vytáhne z basy láhev, otevře ji, naleje do dvou sklenek, z nichž jednu přisune před Vaňka a druhou okamžitě vypije)

Vaněk: Děkuji –

(Sládek si naleje další sklenku. Pauza.)

Sládek: Tak co? Jak to jde?

Vaněk: Děkuji, dobře – [...]“²

A končí:

[...] (Vaněk odejde. Krátce nato se ozve zaklepání. Sládek se ihned probere, je po krátkém spánku opět zcela strážlivý a chová se přesně jako na začátku hry: zřejmě zároveň zapomněl na vše, co předcházelo)

Sládek: Dál –

² HAVEL, Václav. Audience. In: HAVEL, Václav. Spisy 2: Hry Praha: Torst, 1999, s. 523.

(Do místnosti vstoupí Vaněk, dopíná si poklopec)

Sládek: Á, pan Vaněk! Pojd'te dál! Posad'te se –

(Vaněk usedne)

Dáte si pivo?

(Vaněk přikývne; Sládek vytáhne z basy láhev, otevře ji, naleje do dvou sklenek, z nichž jednu přisune před Vaňka. Vaněk ji okamžitě vypije)

Tak co? Jak to jde?

Vaněk: Je to všechno na hovno –

(Opona padá)

*Konec hry*³

Úplně stejně se konec vztahuje k začátku u velké části projevů Václava Havla. Je tomu tak hlavně u projevů, které přednášel před veřejností, ale i u některých přednesených před politickými hodnostáři.

Například Havlův projev pronesený 23. 1. 1990 ve Federálním shromáždění:

„[...]

*Ve svých kancelářích na Pražském hradě jsem nenalezl jediné hodiny. Cítím v tom cosi symbolického: po dlouhá léta tam nebylo proč se dívat na hodiny, protože tam po dlouhá léta stál čas. Dějiny se totiž zastavily. Nejen na pražském hradě, ale v celé naší zemi. O to rychleji se ovšem dnes - kdy jsme se konečně vyprostili ze znehybňující kazajky totalitního systému - řítí kupředu.[...]*⁴

A konec:

„[...]Končím tím, čím jsem začal: naší společnou povinností je dnes naslouchat dobře volání doby, rozumět nárokům této chvíle a vnímat a respektovat zrychlený rytmus času, který je pro tuto dobu tak příznačný.

*Hodiny, které nám tento zázračně zrychlený chod dějin budou ukazovat, si nepochybně brzy umístíme na svá pracoviště - já ve své kanceláři na Hradě a vy v této své zasedací síni.“[...]*⁵

Zajímavé je, že tohoto faktu si Václav Havel sám všímá, dokonce v jednom ze svých

³ HAVEL, Václav. Audience. In: HAVEL, Václav. Spisy2: Hry Praha: Torst, 1999, s. 550.

⁴ HAVEL, Václav. Federální shromáždění: Praha 23. 1. 1990. In: HAVEL, Václav. Spisy 6: Projevy z let 1990-1992. Letní přemítání. Praha: Torst, 1999, s. 25.

⁵ Tamtéž, s. 43

prezidentských projevů na tento fakt naráží a přiznává jej. Doslova říká, že [...] *konec správné hry, byť té sebekratší, poukazuje nějakým způsobem k jejímu začátku. Proto mi dovolte, vážení přátelé, abych i já teď zopakoval to, co jsem už řekl.* [...]“⁶

Plno odkazů k tvorbě, svému životu, ale i odkazy v rámci jednoho projevu, používá Václav Havel skrze celou dramatickou i politickou dráhu.

Stejně tak ve svých dílech velmi obratně odkazuje k jiným umělcům, myslitelům, a historicky významným postavám. V politických projevech většinou jasně zazní jejich téma, případně cituje jejich slova. Často se takto odkazuje k T. G. Masarykovi, J. A. Komenskému nebo Franzi Kafkovi. Mluví však i o zahraničních osobnostech, vzhledem k tomu v jaké zemi se zrovna nachází a ke komu mluví. V Americkém kongresu mluvil o Woodrowovi Wilsonovi, v Polsku mluvil o Czesławovi Miłoszovi a dalších slavných osobnostech.

Odkazů k jiným dílům či historickým postavám má Václav Havel také mnoho ve svých divadelních hrách, některé z nich navazují přímo na již existující dílo - *Žebrácká opera* na *Žebráckou operu* Johna Gaye, *Pokoušení* na Goethova Fausta. Hra *Zítřka to spustíme* nenavazuje sice na již existující dílo, ale na historickou událost založení První republiky.

Mnoho odkazů se v Havlových dílech však objevuje i skrytě v podtextu, tyto odkazy nejsou tak zřejmé. Například často používané jméno Markéta (objevilo se jak ve hře *Pokoušení*, tak v *Largu desolatu*), které může navazovat na Goetha, nebo Bulgakova.

Jiný druh odkazu se objevuje například ve hře *Odcházení*, kde na pozadí hry, která pojednává o konci kariéry kancléře Riegra, slyšíme kácení stromů, v textu je řečeno, že u domu je višňový sad. Zde jde o jasnou narážku na Čechovův Višňový sad, kde také postavy odcházejí do Moskvy a zároveň se dozvídají, že sad se bude kácet.

⁶ Tamtéž, s. 114

2. Jazyk

Jedním z nejvýraznějších vlastností her Václava Havla je práce s jazykem. Ve většině případů jde o jazyk frázovitý nebo bezobsažný. V řadě her však postavy deklamují i zdánlivě rozumné či velké myšlenky, ze kterých frázi učiní teprve kontext, resp. jejich jednání, které je popřením jejich smyslu.

A opět, když čteme či posloucháme projevy Václava Havla, můžeme v nich nalézt podobné jazykové prvky. Stejně jako v hrách i v politických projevech autor využíval fráze. Nejvýrazněji tomu bylo hned při prvním novoročním projevu, který přednesl po svém zvolení do funkce. Zde využil nejznámější komunistické fráze: Naše země vzkvétá a znegoval ji.⁷ Tímto způsobem neřekl pouze, že je naše země v zanedbaném stavu, ale přidal ještě jeden pravděpodobně mnohem důležitější význam.

Stejnou hru s frázemi Václav Havel využívá napříč svojí tvorbou. Nejvýrazněji je tomu v *Zahradní slavnosti*, kde se, tak jako v řadě dalších her, repliky stěhují z úst do úst, postavy si předávají navzájem promluvy, čímž získávají jiný význam.

Opakování téže fráze či věty však autor používá i z jiných důvodů a to pro zvýraznění, či zacyklení dané části. Například ve hře *Largo desolato* za filozofem Kopřivou v pravidelných intervalech docházejí různé postavy a mají k němu stejné (většinou několikaslovné) promluvy, například: [...] „*Průjem jsi neměl?*“ [...] „*Jsi nervózní?*“ [...] „*Jak jsi spal?*“ [...] „*Podepsals jim něco*“ [...]”⁸

Stejného principu je využito v projevu při příležitosti návštěvy papeže Jana Pavla II. Šlo o velmi krátký projev jen o čtyřech odstavcích, kdy však každý odstavec je uveden větou: „*Nevím, zda vím, co je to zázrak*“⁹ Tímto způsobem autor zdůrazňuje význam této návštěvy a také projev ztraktivňuje.

V některých projevech se Václav Havel obrací k frázi také jako tématu, je tomu tak například v projevu předneseném 23. ledna ve federálním shromáždění, kde řekl, že [...] *slovo socialismus ztratilo v našem jazykovém kontextu smysl. Nikdo už vlastně*

⁷ „Milí spoluobčané, čtyřicet let jste v tento den slyšeli z úst mých předchůdců v různých obměnách totéž: jak naše země vzkvétá [...] Předpokládám, že jste mne nenavrhlí do tohoto úřadu proto, abych vám i já lhal. Naše země nevzkvétá. [...]“ HAVEL, Václav. Novoroční projev 1.1.1990. In: Václav Havel Spisy 6: Projevy z let 1990-1992. Letní přemítání. Praha: Torst, 1999, s. 9.

⁸ HAVEL, Václav. *Largo desolato*. In: HAVEL, Václav. Spisy 2: Hry Praha: Torst, 1999, s. 683-759.

⁹ HAVEL, Václav. Přivítání papeže Jana Pavla II. na letišti. Praha 21.4.1990. In: HAVEL, Václav. Spisy 6: Projevy z let 1990-1992. Letní přemítání. Praha: Torst, 1999, s. 116-117

*nedokáže říct, co znamená, co se jím v našich podmínkách míní, kde vlastně socialismus začíná a kde končí. [...] Mravní, politická i ekonomická krize v naší zemi je jazykově neodmyslitelně spjata s tímto slovem. Z politického ideálu se stalo zaříkadlo a ze zaříkadla synonymum všeho špatného.[...]*¹⁰

Takových podobných okamžiků vztahujících se ke slovu a jazyku jako takovému je v projevech více, toto je však nejzřetelnější ukázka.

Další stránkou, kterou lze přičíst Václavu Havlovi – umělcovi, je využívání básnických obrátů. Václav Havel používá ve hrách básnické prostředky, ale jiným způsobem, než je obvyklé. Stále omílané fráze bývalého režimu, popřípadě fráze a klisé literární, básnická nebo politická, se stávají jako řečnické grify postav určitou charakterizační metaforou. Navíc, některé jeho hry jsou metaforou samy o sobě. Ve svých projevech používá metafory naopak velmi jasné, například v projevu, který přednesl 5. 6. 1990 před prvními svobodnými volbami, zde řekl, že [...] *naše účast při volbách a jejich regulérnost rozhodnou o tom, zda nás světové společenství přijme jako svéprávného partnera, [...] anebo zda se pro ně staneme jen zlobivým dítětem, které se utrhlo z područí své macechy a kamsi utíká, aniž ví kam.[...]*¹¹. Myslím, že už jen fakt, že používá metafory a jiné obrazné prostředky ve svých projevech, je důkazem toho, že projevy netvoří „pouze“ jako politik, ale také jako umělec.

Dalším tématem, které je nepochybně spjaté s jazykem, je téma jmen a názvů. I jménům přikládá Václav Havel velkou pozornost. Často jde o tzv. mluvící jména. Například jméno Ferdy Plzáka, zahajovače ze Zahradní slavnosti je zaplaveno možnými významy, [...] *Ferda Mravenec, plž, plaz, oplzlý, pivař. Plzákovy promluvy překypují rozšafností, bodrostí, je přece odborným zahajovačem besed, konferencí, slavností.*¹²

Stejně pečlivě se Václav Havel zastavuje u názvů při prezidentských projevech. V projevu předneseném 23. ledna 1990 ve Federálním shromáždění, věnoval velkou část projevu změně názvu státu, a při té příležitosti zdůraznil, že v názvu státu by neměla být uvedena žádná ideologie. Dále v tom samém projevu mluvil i o

¹⁰ HAVEL, Václav. Federální shromáždění 23. 1. 1990. In: Václav Havel Spisy 6: Projevy z let 1990-1992. Letní přemítání. Praha: Torst, 1999, s. 35.

¹¹ Tamtéž, s. 182

¹² ŠTERBOVÁ, Alena. Modelové hry Václava Havla. Olomouc: Polygrafické středisko VUP, 2002, s. 17.

přejmenování Československé lidové armády, jelikož její dosavadní název byl pleonasmem.¹³

Už z grafické stránky divadelních her je evidentní jeden fakt, o kterém bych se chtěla jen v krátkosti zmínit. Jde o to, jakým způsobem postavy promlouvají. V jejich řeči je cítit odlidštěnost, která se v závěru blíží až k eseji. Typickým příkladem je Hugo Pludek, který každou situaci odpozoruje, odposlouchá, jak lidé mezi sebou mluví a vytvoří proslov na potřebné téma. Tato jeho vlastnost celou hru graduje, až do závěrečného projevu po návratu domů. Toto je známý fakt Havlových her, ale já bych jej ráda přirovnala k způsobu, jakým politici mluví. Divák už zde nemá pocit, jako kdyby poslouchal dialog, či monolog postavy, ale naopak, jako kdyby byl divákem nějakého politického projevu.

Této tenké hranice si všímá i Václav Havel sám v jedné ze svých studií, kde říká, že *„[...]tahle topornost „výstupovitost“, to se mi zdá být důležité. Někdo mluví – všichni poslouchají – on domluví – středník – pak je zase něco jiného – změna aranžmá – změna konstelace. Jenomže monolog nebyl árií, ale spíš přednáškou, exposé, proslovem. Lidé spolu nemluví, ale mají k sobě navzájem proslovy. [...]“*¹⁴

¹³ HAVEL, Václav. Federální shromáždění: Praha 23. 1. 1990. In: Václav Havel Spisy 6: Projevy z let 1990-1992. Letní přemítání. Praha: Torst, 1999, s. 25-43.

¹⁴ HAVEL, Václav. Václav Havel píše Alfrédu Radokovi o Žebrácké opeře III. In: HAVEL, Václav. O divadle. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012, s. 497-498.

3. Téma

Dříve, nežli budu mluvit o tématech Havlových her a projevů, které se často také prolínají, je potřeba se pozastavit ještě u problému kontextu.

Pravděpodobně nejmarkantnější rozdíl mezi tématy, která otevírá Václav Havel ve hrách a v projevech je situace postavy, ve které se ocitá. Je potřeba si uvědomit, že ve hrách nemluví Václav Havel jako Václav Havel, ale dává zde promluvy do úst postavy, která má za sebou vlastní minulost a okolnosti, při kterých danou repliku vyřkla. Například, když na konci vyznění mluví Gross s Marií, má za sebou celý pád ve firmě a v závěru si chce stůj co stůj znovu udržet vedoucí pozici, údajně proto, aby mohl „pozitivně“ ovlivnit chod úřadu.¹⁵

Stejně tak, když Václav Havel pronášel své politické projevy, pravděpodobně nemluvil sám za sebe, ale mluvil v roli prezidenta. Ten samý člověk v soukromí, ne z postu veřejné osoby by pravděpodobně mluvil ještě úplně jinak.

Další velký rozdíl je v tom, s jakým záměrem je daná řeč předkládána. Postavy svou řečí, monology, ve kterých danou situaci mistrně vysvětlují a komentují, většinou zastírají daný problém, či se ze situace doslova „vyhávají“. V samotném závěru hry z takové řeči většinou mají vlastní prospěch, případně se vylžou ze situace, která jde proti nim. Například ve hře *Pokoušení* obviní Foustka z chování, které jde proti ústavu, ve kterém pracuje. Foustka si vezme slovo a promlouvá, přičemž se jeho řeč nese v pozitivním duchu, mimo jiné říká: [...] „*V tomto okamžiku se tedy omezím na vyslovení své naděje, že celé řízení – v souladu s vědeckým přístupem ke skutečnosti i vědeckou morálkou – bude nepředpojaté a plně orientované k jednomu cíli: dobrat se pravdy. Není to jen v zájmu mém a v zájmu vědeckosti jako takové, kterou střezit a kultivovat je posláním tohoto ústavu, ale i v zájmu vás všech: jiný postup by totiž mohl z mého případu snadno udělat jen první článek dlouhého řetězu bezpráví, jehož konce se neodvažují dohlédnout.* [...]“¹⁶ Takto zní Foustkova řeč pozitivně a dokonce v souladu s Havlovými myšlenkami, mluví se zde o morálce, o pravdě a o bezpráví. Když se však ponoříme hlouběji do samotné hry, Foustka se tímto projevem snaží odvést pozornost

¹⁵ HAVEL, Václav. Vyznění In: HAVEL, Václav. Spisy 2:Hry. Praha: Torst, 1999, s. 192-196.

¹⁶ Tamtéž, s. 810

od přečinů, kterých se dopustil a skutečně se mu to daří. Této postavě se nic nestane a na vše doplatí pouze sekretářka Markétka.

Ne všechny postavy, se dostanou do tak extrémní situace, pokud tedy nemají potřebu svými proslovů něco zastírat, nebo se z nějaké situace vyhlávat, alespoň svým jednáním vystupují proti svým myšlenkám. Takovou postavou je například Eduard Huml ze *Ztížená možnost soustředění*, který diktuje eseje o morálce, hodnotách, lidských potřebách, ale místo toho, aby své myšlenky následoval, má manželku, milenku a oběma nalhává, že se s tou druhou rozejde, tedy se chová amorálně.

Kde nalézt téma Havlových her, když ne v textu? Odpověď je prostá, právě všude jinde, než v textu. V charakterech, v činech postav, v rozdílu mezi textem a chováním postav. A tato skrytá (a mnohem důležitější) témata jsou mnohdy vyslovena i v projevech Václava Havla. Ty nejdůležitější bych zde ráda předložila.

Téma člověka jako stroje, odlidštěnosti se objevuje hned v několika Havlových hrách. Ve hře *Ztížená možnost soustředění* staví vedle sebe stroj Puzuk s lidskými vlastnostmi a rozmary (jednou mu je zima, podruhé teplo, potřetí je přepracovaný) a doktora Eduarda Humla, který je sice člověk, ale vztahy má nelidské až chladné. V *Zahradní slavnosti* je také otevíráno téma odlidštěnosti. Hugo Pludek „[...] připomíná jakýsi kybernetický stroj, který obměňuje, permutuje dané fakty, ale nikdy nové fakty nestvoří; jedná podle programu, jak byl určen, ale sám si program stanovit nemůže. V druhém dějství [...] sbírá data pro budoucí kombinace, samozřejmě dělá chyby, ale i jeho chyby se podobají chybám kybernetického mechanismu.[...]“¹⁷

A toto téma, tedy odlidštěnost se objevuje i v projevech Václava Havla, ve svém prvním novoročním prezidentském projevu říkal, že minulý režim „[...]ponížil člověka na výrobní sílu a přírodu na výrobní nástroj. Zaútočil tím na samu jejich podstatu i na jejich vzájemný vztah. Z nadaných a svéprávných lidí, důmyslně hospodařících ve své zemi, udělal šroubky jakéhosi obludně velkého, rachotícího a páchnoucího stroje, o němž nikdo neví, jaký má vlastně smysl. Nedokáže nic víc, než zvolna, ale nezadržitelně opotřebovávat sám sebe a všechny své šroubky.“¹⁸

¹⁷ GROSSMAN, Jan. Uvedení zahradní slavnosti (1964). In: GROSSMAN, Jan. Analýzy. Praha: Československý vydavatel, 1991, s. 318.

¹⁸ HAVEL, Václav. Novoroční projev 1.1.1990. In: HAVEL, Václav. Spisy 6: Projevy z let 1990-1992. Letní přemítání. Praha: Torst, 1999, s. 10-11.

A v jiném projevu zase varoval před tlakem na technizaci člověka a představil Německo jako národ, který nám může pomoci „[...]odolávat zhoubným tlakům technické civilizace, s její ohlupující diktaturou konzumu a všudypřítomnou komerčností, tlakům vedoucím přesně k onomu odcizení, které právě němečtí filozofové tak často analyzovali.[...]“¹⁹

Dalším velkým Havlovým tématem je mluvení o velkých činech a nicnedělání. Toto téma je naznačeno již ve *Ztížené možnosti soustředění*, ale nejvíce je rozvinuto v aktovce *Motýl na Anténě*, který měl i svojí politickou předehru. V červnu 1967 vystoupil Václav Havel s podobně laděným projevem na Sjezdu československých spisovatelů. O rok později napsal hru *Motýl na Anténě*. V této hře hlavní postavy mluví o hypotetické situaci, která však v pozadí hry probíhá. Postavy celou dobu jen mluví, a když je potřeba zasáhnout – postačilo by otočení kohoutkem – jen vynáší kbelíky s vodou.

A opět Václav Havel Washington D. C. 21. 1. 1990: „*Je snadné mít v programu nezávislost a přitom nechat na jiných, aby ten program uskutečňovali. Kdyby takto mysleli všichni, brzy by nebyl nezávislý nikdo.*“²⁰

Navíc Václav Havel hned na začátku po nástupu do funkce říkal, že by rád byl [...]prezidentem, který bude méně mluvit, ale víc pracovat.[...]“²¹

Dalšími velkými Havlovými tématy, přímo navazujícími na téma nicnedělání, bylo svědomí a odpovědnost. Tato témata se prolínají skrze celou Havlovu tvorbu, jak hrami, tak projevy i eseji. Jsou ukryta hlavně v podtextu, těžko se přímo v textu dokládají.

Lépe doložitelné téma je kariérismus. Tento motiv se objevuje hlavně v prvotních Havlových hrách, v *Zahradní slavnosti* a *Vyrozumění*. V *Zahradní slavnosti* si pomocí svých schopností Hugo Pludek vlastně celou dobu buduje slibnou kariéru, postupuje výš a výš díky tomu, že dokáže naprosto dokonale pochopit a použít jazykový systém. Ve *Vyrozumění* je tomu trochu jinak, zde naopak hlavní postava Josef Gross kvůli Balášovým intrikám padá na kariérním žebříčku, Baláš naopak postupuje nahoru. A na

¹⁹ HAVEL, Václav. Návštěva prezidenta Richarda von Weizsäckera 15.3.1990. In: HAVEL, Václav. Spisy 6: Projevy z let 1990-1992. Letní přemítání. Praha: Torst, 1999, s. 102

²⁰ Tamtéž, s. 71

²¹ Tamtéž, s. 19

konci se Gross kvůli možnosti být opět ředitelem stává Balášovou loutkou.

V politických projevech Václav Havel hlavně varoval před kariérismem a apeloval, aby byli na vysokých postech lidé, kteří tam patří.

Například v projevu 23. 1. 1990 ve Federálním shromáždění Václav Havel řekl: *[...]Jak sladit touhu po zákonnosti a demokratických postupech s nutností radikálně účtovat s minulostí a všemi jejími temnými následky? [...]Jak zabránit kariéristům, aby jen narychlo nepřevlékali kabáty a nestavěli se opět svévolně nad ostatní, byť s novým praporem v ruce? [...]*²²

V jiném projevu kladl otázku, nakolik si lidé váží pravdy a zdali ji považují za vyšší hodnotu, nežli je kariéra.

*„[...]O pravdě dnes mluví všichni. Ale kdo je ochoten za pravdou stát sám proti všem? Kdo je ochoten dnes, kdy se všem otevírají - co se kariéry týče - netušené obzory, uzavřít si dveře tím, že řekne něco jiného, než co "celý národ sdílí"? [...]*²³

To jsou nejdůležitější a nejčastější témata, která se objevují jak v Havlových hrách, tak v jeho politických projevech.

²² HAVEL, Václav. Federální shromáždění 23.1.1990. In: HAVEL, Václav. Spisy 6: Projevy z let 1990-1992. Letní přemítání. Praha: Torst, 1999, s. 44

²³ Tamtéž. s. 92

4. Václav Havel jako téma svých projevů

Při procházení projevů Václava Havla jsem si všimla, že občas v projevech tematizuje sám sebe. Zajímavé však je, jakým způsobem to dělá a jak o sobě mluví. Téměř nikdy o sobě nemluví jako o politikovi a když se dotkne skutečnosti, že plní funkci prezidenta, často říká, že se do této funkce nedostal primárně z vlastní vůle, ale z vůle lidu. Sám sebe tedy za politika nepovažuje, ba naopak sám sebe vidí jako dramatika.

Když navštívil 4. 6. 1990 Komárno, kde se silně projevovala problematika střetu Slováků a Maďarů, uvedl svojí řeč takto: „[...]přiznám se vám bez mučení, že jsem v Komárně poprvé v životě a že jsem se sem velice těšil. Těšil jsem se tím víc, čím víc dramatických varování o zdejší údajně dramatické situaci jsem slyšel. Těšil jsem se nejen proto, že mne jako dramatika dramatické situace přitahují, ale i proto, že se cítím být jako prezident nejvíce přitahován tam, kde je údajně situace nejvážnější. Opravdu by mne nebavilo jezdit jen tam, kde mi policie připravila zeleným latexem nastříkaný trávník a předem ochutnaný chléb s předem ochutnanou solí.“²⁴

Ano, Václav Havel zde mluví i o sobě jako o prezidentovi, ale z celého úryvku to zní nepodstatně v porovnání, nakolik zde akcentoval svojí povahu dramatika. Podobně mluvil i ve Washingtonu D. C., kde sice neakcentoval sebe jako dramatika, ale před skutečnost, že je prezident, postavil svojí úlohu myslitele.²⁵

²⁴ HAVEL, Václav. Komárno. 4. 6.1990 In: HAVEL, Václav. Spisy 6: Projevy z let 1990-1992. Letní přemítání. Praha: Torst, 1999, s. 169

²⁵ „[...]Jsem prezidentem teprve dva měsíce a nechodil jsem do žádné prezidentské školy. Mou jedinou školou byl život. Proto vás nechci příliš dlouho zatěžovat svými politickými úvahami a přeju raději k oblasti, která je mi bližší. K tomu, co jsem nazval filozofickou stránkou oněch změn, které se odehrávají sice v našem koutu světa, ale které se dotýkají všech.“ Tamtéž, s. 68

5. Publikum

Nesmíme zapomenout, že v mnoha případech má politický projev a divadelní představení ještě jeden společný aspekt a tím je přítomné publikum.

Stejně tak, jako herec/přednášející může reagovat na publikum a samozřejmě je jím do určité míry ovlivněn, tak je tomu i naopak. Publikum může reagovat na herce/přednášejícího a na téma o kterém mluví. K této situaci nejvýrazněji došlo až v pozdějším období Havlovy politické činnosti. V roce 1997 měl v Rudolfinu projev, kdy otevřeně kritizoval korupci, prorůstající do nejvyšších politických a společenských vrstev, a to přímo před politiky, tedy promlouval o nich přímo k nim.

Stejně tak v závěru reagovalo publikum na Havlův projev, svůj nesouhlas vyjadřovali právě ti, o nichž mluvil, nejzřetelněji se projevil tehdejší premiér Václav Klaus, který jako jediný z celého publika na závěr nezatleskal. Tím předvedl celému národu, že si Havlova slova vztahuje ke své osobě, čímž projev získal nový rozměr.

Závěr

Již z textu her a politických projevů je zřejmé, že Havlovu politickou tvorbu vysoce ovlivnila zkušenost dramatika. Zasáhla ho nejen na poli politické tvorby (projevů), ale i v praktickém výkonu této funkce. Sám Václav Havel si uvědomoval, že „[...]politici, včetně těch, co ohrnují nos nad divadlem jakožto pouhou součástí nadstavby či dokonce jen ozdobou či kořením života, tedy něčím, co nemá v politice co pohledávat, stávají se vlastně bezděky herci, dramatiky, režiséry, estrádními umělci. Ať už si o tom myslíme cokoli, jakousi svéráznou přítomnost dramatického umění v politice aspoň v této věci musíme uznat všichni.“²⁶

Nemůžeme odlišovat Václava Havla jako prezidenta a Václava Havla jako dramatika, co hůř pro to první na to druhé zapomínat. Bohužel v České republice je Václav Havel vnímán více jako prezident a politik, než jako dramatik, kterým je uznáván v celém světě. Myslím, že právě to by se mělo změnit, svojí prací jsem se snažila k tomu přispět.

²⁶ HAVEL, Václav. Čestný doktorát akademie múzických umění. In: HAVEL, Václav. O divadle. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012, s. 616.

Zdroje

- GROSSMAN, Jan. Uvedení zahradní slavnosti. In: GROSSMAN, Jan. *Analýzy*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 308-326. ISBN 80-202-0323-0.
- HAVEL, Václav. *Spisy 2: Hry*. Eva Šormová. Praha: Torst, 1999. ISBN 80-7215-088-x.
- HAVEL, Václav. *Spisy 4: Eseje a jiné texty z let 1970-1989. Dálkový výslech*. Praha: Torst, 1999. ISBN 80-7215-090-1.
- HAVEL, Václav. *Spisy 6: Projevy z let 1990-1992. Letní přemítání*. Jan Zelenka. Praha: Torst, 1999. ISBN 80-7215-092-8.
- HAVEL, Václav. Senát a poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky: Praha 9. 12. 1997. In: HAVEL, Václav. *Spisy 7: Projevy a jiné texty z let 1992-1999*. Praha: Torst, 1999, s. 733-753. ISBN 80-7215-093-6.
- HAVEL, Václav. Čestný doktorát akademie múzických umění. In: HAVEL, Václav. *O divadle*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012, s. 611-618. ISBN 978-80-8790-12-9.
- HAVEL, Václav. Václav Havel píše Alfrédu Radokovi o Žebrácké opeře III. In: HAVEL, Václav. *O divadle*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012, s. 497-499. ISBN 978-80-8790-12-9.
- JUST, Vladimír. Divadlo jako skrytá pravda politiky aneb Havel divadelník, esejista, kritik. *Divadelní revue*. 2012, č. 3, s. 131-137.
- KRISEOVÁ, Eda. *Václav Havel: Jediný autorizovaný životopis*. 1. revidované a rozšířené. Praha: Práh, 2014. ISBN 978-80-7252-538-6.
- ŠTĚRBOVÁ, Alena. *Modelové hry Václava Havla*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, 95 s. ISBN 80-244-0379-x.
- ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha: Argo, 2014. ISBN 978-80-257-1213-9.